

ІВАННА ЗНАМЕНСЬКА

(Полтава)

**СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ТА СЛОВОТВОРЧІ ФУНКЦІЇ ТВІРНИХ
ОСНОВ КОРЕНЕВИХ НЕПРАВИЛЬНИХ ДІЄСЛІВ ПРИ УТВОРЕННІ
ПОХІДНИХ ОСНОВ КОНВЕРСІЙНИХ ІМЕННИКІВ**

Ключові слова: термін, структура, семантика, твірна основа, похідна основа.

Шляхи поповнення та якісного вдосконалення англійської медичної термінології залишаються досить складною проблемою і для фахівців – представників цієї галузі науки, і для мовознавців. Визначення специфіки, механізмів утворення та словотворчих особливостей термінологічних одиниць у англійській науковій галузі і, зокрема, в медичній, є досить актуальним, оскільки саме англійська мова є міжнародною мовою наукового спілкування та технічного прогресу [4, с.120]. Обрання дієслова у функції медичного терміна як об'єкта дослідження зумовлено тим, що ця частина мови є невід'ємним компонентом забезпечення повноцінного функціонування наукової медичної термінології.

Актуальність дослідження визначається необхідністю виявлення комплексу словотворчих чинників, що впливають на формування сучасної англійської медичної термінології на основі дієслівної лексики германського походження, на її словотворчі потенції, продуктивні способи та засоби її реалізації. Комплексний аналіз розглядається як дослідження медичних термінів у напрямі від твірних основ кореневих дієслів германського походження до співвідносних з ними за структурою та семантикою похідних основ термінів різних тактів деривації.

Значну частину англійської медичної терміносистеми складають терміни, запозичені з іншомовних терміносистем, чи такі, що були штучно створені на основі іншомовних елементів, переважно давньогрецьких та

латинських [3], а специфіка використання власномовного фонду в зазначеній терміносистемі ще не отримала глибокого комплексного висвітлення. Обрання дієслова у функції медичного терміна як об'єкта дослідження зумовлено тим, що ця частина мови є невід'ємним компонентом забезпечення повноцінного функціонування наукової медичної термінології.

Перспективним у плані вивчення механізмів, процесів утворення вторинних одиниць, виявлення правил, моделей їхнього утворення є, на думку таких учених, як Т.М. Беляєва, В.К. Зернова та ін. [1; 2], синтетичний основоцентричний підхід до дослідження словотвору в синхронії. Саме такий підхід дає можливість побачити, як лексична, лексико-граматична семантика твірного слова впливають на формування семантики похідних слів, термінів, на реалізацію його словотворчої потенції. При цьому за вихідну одиницю, як правило, береться одиниця, з якої починається словотворчий процес – твірна основа (ТО). Похідні основи (ПО) слів у лінгвістиці розглядаються як вторинні одиниці номінації, що мають статус слова незалежно від структурної складності їхніх основ.

Структурно-семантичні особливості кореневих дієслів у функції термінів ми розглядаємо на прикладі ТО неправильних дієслів германського походження (КНДГ) англійських медичних термінів (МТ), що реалізують свої словотворчі можливості при утворенні співвідносних з ними за структурою та семантикою конверсійних іменників.

Досить часто в лінгвістичній літературі для позначення поняття «конверсійного» іменника, утвореного від дієслова, використовується термін «віддієслівний іменник», що вказує на походження слів, які ним позначаються, та їх приналежність до певної частини мови найповніше, відображаючи сутність цих іменників. Дійсно, ПО віддієслівних іменників є тією ланкою, що з'єднує два основних класи слів у мові: клас іменників і клас дієслів, поєднуючи у своїй семантико-граматичній структурі ознаки дієслова й іменника. Незважаючи на те, що цей термін здається нам дійсно вдалим, у своїй роботі ми використовуємо термін «конверсійний іменник», оскільки він

більш адекватно демонструє наявні словотворчі зрушення між дієсловом та іменником.

ТО КНДГ беруть участь в утворенні ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації за словотвірною моделлю: **SV** → **SN conv.**, наприклад: *draw* – «натягувати» (SV) → *draw* – «натяг» (SN conv.); *hurt* – «пошкоджувати; хворіти, спричиняти біль» (SV) → *hurt* – «ушкодження, рана; біль» (SN conv.). Свої словотворчі можливості в утворенні ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації реалізує 41 ТО КНДГ з відібраних 57 ТО КНДГ, тобто досліджувані ТО демонструють високу активність (71,9%). Словотворча активність ТО в нашій роботі визначається за Т.М. Беляєвою як кількісний показник реалізованих словотворчих можливостей ТО до загальної кількості ТО вибірки [1, с. 19].

Як правило, 93% ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації утворюються від першої форми дієслова (Infinitive): *blow* (*blew; blown*) (SV) → *blow* (SN). Але було виявлено 3 ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації, що утворені від другої або третьої форм дієслова: *cleave* (*cleft, clove; cleft, cloven*) (SV) → *cleft* (SN); *bend* (*bent; bent*) (SV) → *bent* (SN); *bite* (*bit; bit, bitten*) (SV) → *bit* (SN), причому від ТО КНДГ *bend* і *bite* утворюються по дві ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації як від першої форми дієслова, так і від другої: *bite* (*bit; bit, bitten*) – «кусати, відкушувати; заподіювати біль» → *bite* – «прикус; відбиток зубного ряду або альвеолярного гребеня; гострий біль», *bite* (*bit; bit, bitten*) – «висікати» → *bit* – «ріжучий край, свердло».

ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації є монолітними, нечленованими утвореннями, але мотивованими ТО КНДГ: *rend* - «щілина, тріщина» ← *rend* – «розколювати»; *rip* – «пробіг (електрофоретичних фракцій), розгін» ← *rip* – «бігати, бігти».

Досліджувані МТ ми поділяємо на такі лексико-семантичні групи:

1) іменники, що позначають найменування фізичного процесу або стану (*cut* – «поріз, різана рана»; *spread* – «поширення (наприклад, вогнища

захворювання»); 2) іменники, що позначають найменування фізіологічного процесу або стану (*beat* – «пульсація, биття; пульс»; *shoot* – «приступ болю»); 3) іменники, що позначають найменування медичної процедури (*burn* – «випалювання»; *slit* – «розсічення, розріз»); 4) іменники, що позначають найменування медичного приладу або пристосування (*spring* – «пружина (наприклад, ортодонтична)»; *stick* – «шпатель; щуп; зонд»); 5) іменники, що позначають найменування частини організму людини чи якої-небудь його структури (*bit* – «ріжучий край зуба»); 6) іменники, що позначають найменування медичного препарату (*slide* – «мікроскопічний препарат»).

Кількість багатозначних конверсійних іменників МТ I такту деривації складає 32,5%, належать вони до різних лексико-семантичних груп, наприклад: *burst* – «імпульс; поштовх; спалах, сплеск; прорив, перфорація»; *drive* – «спонукання, мотив поведінки, прагнення, потяг (психіатрія); внутрішній імпульс; фізіологічна потреба». Полісемія більшості термінів розвинулася в результаті семантичного словотворення, при якому твірні і похідні терміни мають той самий план вираження, але різний план змісту, тобто зміна номінації відбувається при використанні вже наявного знака для позначення нового об'єкта, що належить уже до іншої лексико-семантичної групи. Багатозначність конверсійних іменників МТ I такту деривації пояснюється наявністю полісемічних значень у мотивуючих термінів, а також тим, що, з'явившись у конкретній терміносистемі, новий термін не завмирає з тим самим значенням, якого він набув у результаті дериваційного такту. Похідне слово здатне розширювати свою семантичну структуру за рахунок появи нових лексико-семантичних варіантів [1, с. 37]. «Мовний механізм уживання різних значень розкривається шляхом розчленування кожного окремого семантичного значення полісемічного слова на два різнопланові компоненти: стабільний інваріантний компонент плану системи мови (власне знакове значення) і змінний компонент плану мови; послідовне об'єднання цих компонентів породжує практично необмежену кількість різних значень у кожному одиному його актуалізації» [5, с. 68-69]. Наприклад:

«Only if there is a slight *slide* from RCP (retruded contact position) to ICP (coincident with intercuspal position) (ie less than 0.5 mm) can the clinician justify not re-registering the acceptability of the occlusal planes» [6, с. 6], де *slide* – «скляна пластинка, на якій розташовують об'єкт дослідження під мікроскопом, предметне скло» → *slide* – «діапозитив» → *slide* – «мікроскопічний препарат».

У результаті метонімічного і метафоричного перенесення значень мотивуючих термінів утворилося 9% похідних МТ, наприклад: *blow* – «дути» → *blow* – «видих»; *run* – «бігати, бігти» → *run* – «пробіг (електрофоретичних фракцій)»; *stick* – «приклеювати(ся), липнути, приліпнути» → *stick* – «шпатель, зонд, щуп».

ПО конверсійних іменників МТ I такту деривації, виступаючи в ролі ТО, реалізуються в утворенні ПО префіксальних іменників, складних іменників і суфіксальних прикметників МТ II такту деривації: *over-* (pref.) + *bite* – «прикус» (SN conv.) → *over//bite* – «глибокий прикус» (SN pref.); *jaw* – «щелепа» (SN) + *fall* – «випадіння» (SN conv.) → *jawl/fall* – «вивих нижньої щелепи» (SN comp.); *spring* – «пружність, еластичність» (SN conv.) + *-y* (suf.) → *spring//y* – «пружний, еластичний» (SAdj. suf.).

Отже, терміни, що містять генетичні корені, є повноправними членами медичної терміносистеми. Реалізуючись в утворенні ПО конверсійних іменників медичних термінів, ТО, представлені основами кореневих неправильних дієслів германського походження, демонструють високу словотворчу активність та належать до різноманітних лексико-семантичних груп. Кореневі дієслова германського походження у функції медичних термінів і співвідносні з ними терміни характеризуються семантичними явищами полісемії, які зумовлені специфікою англомовної медичної терміносистеми і стиранням чіткої межі між загальнолітературною лексикою і лексикою спеціального вживання. Утворюючи певну семантичну єдність, значення багатозначного слова ґрунтуються на подібності реалії.

Перспективний напрям подальших досліджень визначається

комплексним вивченням медичних термінів у напрямі від твірних основ інших структурних типів до співвідносних з ними похідних основ термінів. Результати, що стосуються особливостей системної (структурно-семантичної) організації термінів, можуть бути використані в лексикографічній практиці для складання спеціалізованих довідників, тезаурусів і словотворчих словників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева Т.М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке / Т.М. Беляева. – М.: Высшая школа, 1979. – 184 с.

2. Зернова В.К. Архитектоника производящих и производных основ в современном немецком языке (на материале терминологической лексики): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.04. / В.К. Зернова; Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – М., 1992. – 36 с.

3. Кичигина Г.И. Греко-латинские терминологические элементы в английской микробиологической терминологии: автореф. дис. на получение науч. степени канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Г.И. Кичигина; КГУ им. Т.Г. Шевченко. – К., 1991. – 20 с.

4. Овчаренко В.М. Термин, аналитическое наименование и номинативное определение / В.М. Овчаренко // Современные проблемы терминологии в науке и технике. – М. : Наука, 1969. – С. 91–122.

5. Петлична Л., Чайковська Е. Принципи укладання словникової статті багатозначного дієслова / Л. Петлична, Е. Чайковська // Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому навчальному закладі: Тези доповідей 2-ої міжнародної конференції (21-22 жовтня). – Частина II. – Львів : Майстерні Львівського поліграфічного технікуму, 1996. – С. 68–69.

6. British Dental Journal. – Volume 189. – No 1. – July 8. – 2000. – 58 p.

Иванна Знаменская

СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА И СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ФУНКЦИИ ПРОИЗВОДЯЩИХ ОСНОВ КОРНЕВЫХ НЕПРАВИЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ ПРИ ОБРАЗОВАНИИ ПРОИЗВОДНЫХ ОСНОВ КОНВЕРСИОННЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

Статья посвящена проблемам исследования терминов в направлении от производящих основ неправильных глаголов. Объектом словообразовательного анализа является производящая основа термина, его структура и семантика, а также структурные и семантические особенности соотносимых с ним производных основ. Подобное изучение терминологии дает возможность репрезентовать словообразовательные особенности терминов, выявить пути и методы их дальнейшей реализации.

Ключевые слова: термин, структура, семантика, производящая основа, производная основа.

Ivanna Znamenska

THE STRUCTURE, SEMANTICS AND WORD BUILDING FUNCTIONS OF STEMS AND ROOTS OF IRREGULAR VERBS IN DERIVING STEMS OF CONVERSABLE NOUNS

The article is devoted to the problems of terminological investigations in the directions from the productive stems of irregular verbs. In the suggested work the object of analysis is the productive stem, its structure and semantics, the structural and structural features of derived stems. Such reflection of the terms helps to discover the word-building features of terms, the ways and methods of their further realization.

Key words: term, structure, semantics, productive stem, derived stem.

Одержано 2.04.09 р., рекомендовано до друку 25.08.09 р.